

kötet. Bp., 1890. – *Faragó József*: Vázlat a magyar néprajzi oktatás száz évéről a kolozsvári egyetemen. Heli-
kon, 1999. 18. sz. szeptember 25. 16–17. old. – *Fábián Sándor*: Szatmár, Ugocsa és Bereg vármegyék. 1924–1938. Bp., 1939. – *Fényes Elek*: Magyar Országnek s' a' hozzákapcsolt tartományoknak mostani
állapotja statistikai és geographiai tekintetben. Negyedik kötet. Pesten, 1839. – *Gellért Sándor*: A bál udva-
rában. Exodus. Bp., 1942. – *Gellért Sándor*: A halálratáncoltatott lányok. Bp., 1944. – *Gellért Sándor*: A ma-
gány szikláján (válogatott versek 1937–1970). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983. – *Gellért Sándor*: A
magyar Kalevala énekei. Literator Könyvkiadó. Nagyvárad, 1999. – *Gellért Sándor*: Angyal Bandi nyomán.
Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Bukarest (1957). – *Gellért Sándor*: Az én kertem ponyvikalmái. (Peda-
gógiai írások, kéziratban.) – *Gellért Sándor*: Bodor Péter kútja. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest, 1955. – *Gel-
lért Sándor*: Csillagok Suomi egén. Finn költők magyarul. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1972. – *Gellért
Sándor*: Karácsony Sándor szekerében. Magtár Stúdió. Vigántpetend, 1955. – *Gellért Sándor*: Kölcsey (Mo-
nográfia, kéziratban). – *Gellért Sándor*: Mikola (Falumonográfia, kéziratban.) – *Görömbel András*: Az egy-
mást erősítő sokféleség. A Hét. 1999. október 28. 7–8. old. *György Aladár*: Magyarország. Bp., 1905. – Hol
sírjaink domborulnak. Partiumi temetők, 1999. – *Hunfalvy János*: A magyar birodalom földrajza, különös
tekintettel a néprajzi viszonyokra. Bp., 1886. – *Imrei István*: Erdélyi eleink emlékezete (1550–1850) Polisz
Könyvkiadó. Kolozsvár, 1999. – *Kázmér Miklós*: Régi magyar családnevek szótára. Magyar Nyelvtudomá-
nyi Társaság. Bp., 1993. – *Kiss Lajos*: A földrajzi nevek etimológiai szótára. I., II. Bp., 1988. – *Kosáry Domo-
kos*: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Bp., 1970. – *Kovácsy Zoltán dr.*: Dó-
za máramarosi követői. Magyar Nemzet, 1982. október 20. 9. old. – *Kürtly Károly*: Virágos kertemből.
Careii Mari (Nagykároly), 1921. – *Lukinich Inre*: Erdély területi változásai a török hódítás korában
1541–1711. Bp., 1918. – Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó. Bp., 1977. – *Nagy Dezső*: A magyar
fejták és díszítményei. Folklor archívum. 1974. II. sz. – *Solymossy Sándor*: Ősi fejtaformák népünkél.
Etnográfia, 1930. – *Szabó T. Attila*: A kopjás-zászlós temetkezés késői emlékei. Nép és nyelv, IV.
Kriterion. Bukarest, 1980. 333–340. old.

Egressy Béni Komáromban

150 esztendő távlatából tesszük le a kegyelet és hála jeleként, a tiszteletadás szavakból font koszorúját Egressy Béni emléke előtt, aki mind-össze 37 évet élt.

A közelmúlt történelmi évfordulói emelték ki a feledés homályából Egressy Béni nevét. 1998–1999-ben a szabadságharc 150. évforduló-
ját ünnepeltük. Ekkor megemlékeztünk Komá-
rom ostromáról, védelméről, melynek kiemel-
kedő katonája volt ő, a magyar „Schubert”,
ahogy kortársai emlegették. Ezzel mintegy kife-
jezve zenei sokoldalúságát. A Klapka tiszteleté-
re komponált indulója pedig Komárom városá-
nak valóságos „nemzeti himnusza” lett. Évek és
évtizedek óta, egy-egy március 15-én százak és
ezrek éneklék – könnyes szemmel – körülállva
Klapka tábornok szobrát. Hogy milyen erőt és
hitet sugároz magából ez az induló, azt csak mi
tudjuk, kiknek szívét megdobogtatja e fenséges
melódia.

A 2000. esztendő is időszerűvé tette Egressy nevét, amikor a reformkor óriására, Vörös-
marty Mihályra emlékeztünk, kinek Szózatát Egressy zenésítette meg.

Most pedig tisztelegjünk az ő emléke előtt, hiszen 150 esztendeje temettük el Komárom hő-
sét, Egressy Bényt.

1. Egressy (Galambos) Béni 1814. április 2-án született Sajóközincen (ma Kazincbarcika),
református papi családban. Előbb kántortanító Mezőcsáton, majd bátyja – Gábor – példáját

Egressy Béni. Gál Zsuzsa: Erkel Ferenc című
könyve alapján

követve, színészi pályára lépett. Hogy hangját tovább képezhesse, 1838-ban Olaszországba gyalogolt Havi Mihály színésztársával, ahol másfél esztendő telt el és Fiume, Trieszt, Vence, Padova és Milánó városokban folytatott tanulmányokat. Az Olaszországban szerzett benyomásait a következőkben összegzi: „Éz a harmónia hazája, még a harangok is összhangzólag konganak, s az utcai gyerkőcök a legszebb melódiákat éneklék.”¹

Hazatérve olaszthoni tanulmányútjáról, előbb Kassán, majd Kolozsvárt lépett színpadra. 1843-ban azonban már a pesti Nemzeti Színházban találjuk, ahol mint kardalos szerepelt. Párhuzamosan kezd foglalkozni a színművek fordításával. Alig több mint tíz esztendő alatt a színművek tucatjait fordította le németből, olaszból és franciából.

Sokoldalúságára jellemző, hogy figyelme kiterjedt a népdalgyűjtésre is. A Regélő Pesti Divatlap 1843. március 2-án így ír: „Egressy Béni és Szerdahelyi József nemzeti színészek. ... igen jeles korszerű vállalatot foglalkoznak, ti. magyar népdalaink összeszedésével.” Tevékenysége oly mértékben jelentős és korszakalkotó, hogy „időrendben az első magyarnóta-szerzőkét Egressy Bénit szokás emlegetni.”²

Költői tehetsége a színpadon is sikert aratott. Egymás után verseli meg nagy nemzeti drámáinkat, és ezzel halhatatlant alkotott. A száraz prózai mondanivaló így kaphatott zenei köntöst, és válhatott az opera színpadán is alkalmas előadássá. 1840-ben Dugonics András történelmi drámáját a Báthori Máriát írta át operai változatra. A bemutatóra 1840. augusztus 8-án került sor a Nemzeti Színházban. A Honművész című lap így tudósít az eseményről: „Színre került Báthori Mária, nagy hősi eposz 2 felvonásban, Egressy Bénitől. Zenéjét írta Erkel Ferenc a Nemzeti Színház első hangászkarmestere.”³

Kirobbanó sikert azonban a részben komáromi vonatkozású operájával, a Hunyadi Lászlóval érte el. 1844. január 27-én mutatták be ezt a művét, a vérbeli nemzeti operát. Az „alapdrámát” Jókai unokatestvére Tóth Lőrinc írta 1841-ben, amiért 100 aranyat kapott a MTA pályázatán. A dráma eredeti címe: *Két László*. A két László egyike a Komáromban született V. László, a másik pedig maga a címadó.

A dráma bemutatójára még 1842. január 17-én került sor a Nemzeti Színházban. Erkel Ferenc – ahogy Ábrányi írja – egészen véletlenül jutott Egressy szöveggönyvéhez: „Éppen gondterhelten ment haza, amikor a vídám és elégedett Egressy Bénivel találkozott. Egressy egy paksamétát szorongatott a hóna alatt. Erkel megkérdezte: mi légyen az? Hunyadi László szöveggönyve. Most készültem el vele, Bartay rendelte, neki viszem megzenésítésre. – Viszed a csudába. – Majd én csinálom meg, és jobban!”⁴

A Honművész című lapban a készülő operáról az alábbi hír jelent meg akkor: „...szorgalmas Egressy Benjáminunk ismét egy új nemzeti opera textusán, melynek címe Hunyadi László, dolgozik. Zenéjét Erkel úr fogja készíteni.”⁵

Másik változat egy másik kútfőből: „A Nemzeti Színház udvarán ácsorog Egressy Béni, a dalköltő és segédszínész, a nagy tragikumnak öccse. Mi van a kezében Béni? – kérdi tőle Erkel. Egy operaszöveget írtam a Tóth Lőrinc drámájából, feleli Egressy. Erkel lapozgatja, olvasni kezd és megdobb a szíve; megvan az annyira keresett magyar tárgyú operaszöveg, lüktető menettel, mely mint a lombos fa a fészekrakást, hívja, csábítja a megzenésítőt. Így született meg a Hunyadi László.”⁶

S azóta száll szárnyakon a dal vérpezsdítő, rohamra serkelő melódiája:

*Meghalt a cselszövő
Legyőzte a viszály.
Éljen sokáig a hon
Éljen László király!*

¹ Theológiai Szemle, 2000. 3. sz.

² Uo.

³ Csorba Zoltán: Egressy Béni. II. Rákóczi Ferenc Könyvtár Miskolc, 1974. 15. old.

⁴ Gál Zsuzsa: Erkel Ferenc. Bp., 1973. 42. old.

⁵ Uo.

⁶ Csorba Zoltán: i. m. 17. old.

A Hunyadi László születésével egy időben zenésíti meg Egressy, Vörösmarty Mihálynak a Szózat című ódáját, 1843-ban. Bartay András, a Nemzeti Színház igazgatója által meghirdetett pályázatán 20 aranyat nyert el, és ezzel egy újabb nemzeti imával ajándékozta meg a magyarságot.

Hogy Egressy milyen mesterien tudta a lírai gondolatokat és mondatokat a zene nyelvén kifejezni, arra kellő bizonyíték a számtalan megzenésített Petőfi-vers: Mi füstölög ott a síkon távolban? Ne menj rózsám a tarlóra! stb. És ide kell sorolni a Nemzeti dal-t, Petőfi forradalmi indulóját is, amihez még 1848. március 15-én zenét szerzett.

Amint tudjuk, ezen a napon a Nemzeti Színházban, a Bánk bán díszelőadása zajlott. A forradalmi hangulatú közönség azonban nem elégedett meg a száraz prózai szöveggel, valami lelkesítőt kívánt. Az eseményről írja naplójában Pukánszky Kádár Jolán: „A zenekar előbb a Marseillaise-t játszotta közkívánatra, majd Egressy Gábor elszavalta a Talpra magyart, s Egressy Béni aznap szerzett dallamára el is énekelte. Azután a Himnusz következett.”⁷

2. Az 1848-as forradalmi hangulat hatására – mint oly sokan mások – Egressy Béni is kardot vett kezébe, mégpedig önként. Otthagytta a színház világát, és egy másik színpadon, a történelem színpadán szolgálta hazáját. Előbb közhonvédnek állt be a 14. zászlóaljhoz, majd áthelyezték a 13. hadosztályhoz, már hadnagyí rangban.

Katonai szolgálatáról tanúskodik bátyjához, Gáborhoz írt levele, 1848. szeptember 26-án: „Bátyám! Katona lettem. Remélem nem fogja rossz néven venni, hogy holmicskámat bátyámhoz teszem le a legbiztosabb helyre. Ha élek rendelkezni fogok róla – ha elessem, maradjon a bátyámé. Ez a holmi: fehérenemű-ágyruha, téli és nyári köntösök stb. Egressy Béni.”⁸

Egressy Béni aggodalma bizony majdnem valósággá vált. Dembinszky seregében ott volt a kápolnai csatában 1849. február 28-án, ahol súlyosan megsebesült a lábán. Ekkor több hónapra kiesett a harcok sűrűjéből. A hadikórházi kezelés után barátjánál, Fekete Károly ónodi református lelkésznel lábadozott. Zeneszerzői talentuma azonban itt sem hagyta pihenni. Betegen feküdve Szenczi Molnár Albert zsolttárait orgonajátékra alkalmassá tette. Még Ónodon tartózkodott, amikor 1849. április 25-én, megjelent főhadnagyi kinevezése a Közlönyben. Amikor lábsebe némiként begyógyult, ismét szolgálatra jelentkezett. Sebesülésének következményeként, sántasága megmaradt. Azonban így, megrokknva sem magára gondolt, hanem ismét kardot vett kezébe. Június elején már Komáromban találjuk és a vár védelmében tanúsított magatartása révén érdemelte ki a „Komárom hőse” büszke címet.

Egressy Béniék már ismerős volt Komárom városa, hiszen mint vándorszínész innen nősült. 1840-ben Déryné Széppataki Róza Komáromban tartózkodott a társulattal, és éppen Dézsi rendezővel tárgyalt, amikor – ahogy naplójában írja – „...betoppant Egressy Béni, ki éppen ekkortájt nősült Komáromból egy jó családból való kisasszonnyal. Ő is a társulat tagja volt, s megörültem neki, hogy legalább egy ismerősöm lesz ott.”⁹ Az említett komáromi kisasszony König Róza volt, aki Pesten mint karénekes szerepelt. König Róza 1825. március 9-én született Komáromban. Egressy halála után, 1851 végén ismét férjhez ment. Második férje a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke, Csengery Antal lett.¹⁰

Egressy sokoldalúságára jellemző, hogy a krónikák nemcsak mint katonazenészt említik, hanem az akkori Komáromi Lapok szerkesztőjeként is számon tartják nevét. „Mint a kard, úgy a toll is becsületet vívott itt ki a honvéd kezében, mert hisz az írók is ekkor, majd mind honvédek voltak itt Komáromban”¹¹ – írja Hamary Dániel, az egykori honvédtüzér, a későbbi sebészorvos.

Egressy Béni tehát, aki Komáromban a helyőrség zenekarának volt igazgatója, mindamellett részt vállalt a hadi sajtó, a Komáromi Lapok szerkesztésében is. A hadi helyzet alakulása következtében ugyanis Komárom másodsor is ostrom alá került, 1849. július 2-től, október

⁷ Uo. 24. old.

⁸ Theológiai Szemle: i. h.

⁹ Csorba Zoltán: i. m. 12. old. – Vö. *Baranyai József: A komáromi magyar színeszet története 1811–1941.* Komárom, 1941. 26. old.

¹⁰ *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái.* Bp., 1914. 263. old.

¹¹ *Hamary Dániel: Komáromi napok 1849-ben.* Pest, 1869. 37. old.

4-ig. A körülzárt városban ismét megjelent a hadi sajtó Friebeisz István szerkesztésében. Az első szám július 11-én, az utolsó 1849. október 1-jén látott napvilágot.

A Komáromi Lapok megsárgult oldalai arról tanúskodnak, hogy Egressy Béni, a szerkesztésen kívül, időnként saját verseivel is megjelent. Így pl. az 1849. július 28-án keltezett szám közli a *Túlnagylelkűség* című versét. A verset analizálva, és beültetve a jövő történelmi eseményeinek sodrába, Trianon ismeretében megállapíthatjuk, hogy Egressy mint vátesz szólal meg a lap hasábjain. Idézzünk néhány strófáját e nevezetes költeménynek:

*A nagylelkűség szép, dicső erény,
Bennünk ezen tulajdon angyali:
Épp ezért ne tékozzoljuk el,
Mert mindennek vannak határai.
Túlnagylelkűség több mint gyávaság:
Azt véteknek bélyegzi a világ.*

*Fussuk keresztül a történetet:
Ilyen valál te mindig nemzetem,
Hány ízben mart a kígyó tégedet
Mellyet vérrel hízaltál kebleden?
Házadba vól minden bitang kutyát,
Utóbb beléd marta mérges fogát*

*Ilyen valál te ezredéven át,
E vétek nyomja most is válladat.
Messzibbre lát a földtűrő vakond,
Erőszakkal vakká tevéd magadat.
Isten ne adja, hogy még e miatt
Kelljen megásnod tennen sírodat!...*

Egressy Béni főhadnagy

Egressynek szerzői, szerkesztői ténykedését megörökíti a várvédő Szinnyei József is, aki szintén főhadnagyként szolgált Klapka seregében: „A várórség és lakosság jó hangulatát nem kevésbé emelték a Komáromi Lapok, melyet Klapka engedélyével Friebeisz István szerkesztett...” s a szerkesztők között ott találjuk Jókay Károly, Hamary Dániel és Egressy Béni nevét is.¹²

Egressy Béni, aki a színház és zenei életnek valóságos polihisztorja volt, nevének halhatatlanságát – Komárom viszonylatában – a Klapka-induló szerzésével érdemelte ki. Ezen induló a maga idejében a hódolat kifejezője volt a vezér iránt, és lelkesedésre serkentő a honvédszívben. Történelmi küldetését azonban 100-150 évvel később érte el, amikor a kisebbségbe szakadt Komárom városának a vigaszt és a reményt jelenti. Sőt, a millennium esztendejétől naponta kétszer, de. 10 órakor, és du. 16 órakor megjelenik a Városháza tornyában a magyar huszár, és trombitáján felhangzik a Klapka-indulónak fenkölt melódiája. A Klapka-indulónak a maga idejében harci értéke volt, történelmi hitvallását most tölti be.

De térjünk vissza a szabadságharc korához, és egy kicsit járjuk körbe e nevezetes induló születését, a történelmi feljegyzések tükrében. Ahogy írtuk, Egressy Bényt 1849 júniusának elején már Komáromban találjuk. Sebesülten, és béna lábbal jelentkezik szolgálatra.

Komáromban évszázados múltja volt a rezesbandának. Mint a birodalom egyik legnagyobb katonavárosa mindig is büszkélkedhetett katonazenekarral. Szinte hozzá tartozott Komárom társadalmi életéhez a rezesbanda egy-egy parádéja. Szinte hetente produkálta magát a dirigens, amikor ezüstözött marsallbotjával vezényelve menetelt a katonabanda.

1849-ben két zenekar is szolgált a helyőrség kötelékében. Egressy Béni, mint zenekari igazgató a II. hadtest zenekarát vezényelte, míg Doppler Károly a VIII. hadtest zenészeit irányította. Erről az időszakról a soproni főiskola tanára, Nagy Alpár a következőket jegyezte fel: „A forradalmi és hadi események idején, különösképpen Guyon gróf, majd Klapka György vár-

¹² Szinnyei József: Komárom 1848/49-ben. Naplójegyzet. Bp. 1887. 228. old.

parancsnoksága alatt élénknek, színvonalasnak mondható fúvószenesi élet jellemezte Komáromot, elsősorban a helyőrségi zenekar jóvoltából.¹³

Az első feljegyzés, amely a Klapka-indulóra utal, Egressy Béni unokaöccsétől, Egressy Ákostól származik, aki mint hadnagy szolgált a honvédseregben. 1849. július 2-án a következőket jegyezte fel: „A vétetlen összehozott Béni bátyámmal, ki mint főhadnagy egy ház udvarán tanyázott századával. ... lábsebe miatt még mindig szenvedőn, bepólyázott lábbal feküdt egy zsup szalmán az udvaron s odaérkezésemkor éppen a »Klapka-induló« hangjegyeit másolta, melyet egy pár nap múlva el is játszott egy zenekarral a Klapka lakása előtt. E szerzemény, a Fel-fel csatára kezdetű szöveggel csakhamar népszerű lett a táborban, majd általában az országban.”¹⁴

1849. augusztus 3-án zajlott le a szabadságharc utolsó győztes csatája Komárom mellett, az úgynevezett „ácsi ütközet”. A komáromi várvédők kitörése olyan sikeres volt, hogy az ostromló osztrák haderő majdnem Bécsig futott egyfolytában. A honvédsereg még a stratégiaiilag jelentős, Győr városát is elfoglalta. E diadal után adja ki Klapka azt a híres dokumentumot: *Szózat Komárom rendíthetetlen várából a feldunai hív magyar néphez!* – címmel, melyben beszámol a győzelemről, és további önkénteseket hív a szabadságharc zászlaja alá.

Az ácsi diadal hírére valóságos örömmámmorral fogadta a már hetek óta ostromlott Komárom lakossága. A lelkesedés nagy tüntető díszfelvonulásban nyilvánult meg, melynek során dokumentálhatóan – először hangzott fel a Klapka-induló. Az augusztus 4-én lezajlott ünnepi parádéről Jókai az alábbiakat számol be:

„Az esti órákra nagy feladatok várnak: a várost illuminálni fogják; már néhol ki is rakták a transzparenszeket: fáklyás menet lesz háromszáz fáklyavívővel. Egressy Béni honvédszenekarának elővonulása mellett. Ez az ováció a térparancsnoksági palota előtt fogja megnyilvánulását befejezni ... (A térparancsnokság az akkori Dumcsa-házban, a mai Klapka téren a Poliklinika épületében volt elhelyezve. Sz. Z.) A városbíró tartja a lakosság nevében az üdvözlő szónoklatot a diadalmas hadvezetőséghez, amire az ezredes (a térparancsnok Meszlényi Jenő, Kossuth sógora volt Sz. Z.) fog válaszolni. ... Amint a kilenc órát elütötte a kálvinista toronyban, megindult a Rozália térről a díszmenet, a lakosság és a jövevények tömeges hozzájárulása mellett. Elöl a honvédszenekar, Egressy Béni vezetése alatt, a Klapka-indulót hangoztatva: nyomában a polgári nemzetőrség, kék dolmányban, azután a sokaság, égengető éljenzés mellett. Háromszáz férfi kísérté égő fáklyákkal a lobogó zászlókat... A városház térre jutva aztán félkört képeztek a fáklyavívők a Dumcsa-ház előtt.”¹⁵

A győztes csata fölötti öröm és lelkesedés Egressy lírai kinyilatkoztatásra készítette. Augusztus 8-án jelent meg a Komáromi Lapok hasábjain a *Fut a német* című verse:

*Fut a német, meg sem áll futtában,
Mert vitézség van az ő lábában.
S tán világ végéig meg sem állna
Ha az oly szörnyen messze nem volna.
Ha szárazon elunja futását,
Dunának megy, s ott kezdő úszását.
Pedig azt mondják példabeszédben:
Nehéz úszni víznek ellenében.
Ha hiszen! most megfogtad anyádat,
Kapott elég ütleket a hátad.
Megmondhatod esászárodnak Bécsben
Mit láttál itt Komárom körében...
E kopár halomtól messze, messze
Hős honvédek lesznek eltemetve.
Ott elhullván, honjukért csatázva
Nedves a föld, véroktól elázva...*

¹³ Rügyek. Irodalmi Művészeti Lap. Komárom, 2000. 1. sz.

¹⁴ Csorba Zoltán: i. m. 4. old.

¹⁵ Jókai Mór: A mi lengyelünk. Bp., 1961. 145–146. old.

S hogyha reggel kél a rózsa hajnal
 E halomhoz fordul nyájas arccal.
 És örömharmatját hűnti rája,
 Míg felcsókolná a nap sugára.
 És e sírból, mely szent vértől ázott,
 Búni látok egy piros virágot.
 A piros virágból zöldfa léssen,
 S elborítja a sírt majd egészen.
 S oly sebesen nő a lomb egymásra,
 Hogy kiterjed az egész világra.
 És az égből lemutatnak rája:
 „Ott a világszabadság fája!”

Egressy Béni főhadnagy

A harci események arra készítették a Komáromi Lapok főszerkesztőjét – mint jó újságíró –, hogy maga is a honvédsereg nyomába eredjen, és autentikus beszámolókat tárhasson az olvasók elé. Friebeisz István főszerkesztő tehát elhagyta Komáromot, és hamarosan Győrbe tett. Lapjának szerkesztését pedig rábízta a kipróbált harcostársra, Egressyre.

Friebeisz főszerkesztő jó egy hetet töltött távol a Komáromi Lapoktól. Ez idő alatt a lap szerkesztését Egressy Béni látta el, amiért az augusztus 15-én keltezett 31. számmal ellátott példányban mond köszönetet a főszerkesztő:

„Egressy Bénének!

Irántad írtózásmat legnagyobb örömmel rovom le, midőn lapjaim szerkesztésének 8 napok alatti kezeléséért igaz köszönetet mondok.

Ha valaki kötelessége szigorú teljesítésén kívül, más részben is közremunkál a célra, melynek elérésére egy nemzet állott fel, elismerést vívott ki magának.

S te ezt tevéd.

Fogadd barátságos kézszorításomat.

Isten veled.

Igaz barátod Friebeisz. m. k.”

A Klapka-indulóról a Komáromi Lapok augusztus 25-én adott először hírt:

Klapka induló

Egresi Béni barátunk, a 2-ik hadtest pompás zenekarának főnöke, kit mint zene-szerzőt, nem csak Komárom, de a haza is jobban ismer, senihogy többet kellene róla ismerni, legújabbán egy indulót szerzett, melyet Klapka tábornoknak lesz ajánlandó.

Ezen indulót alig néhányszor hallá még eddig a komáromi közönség, máris megkedvelté, s csak értékéből vonnánk le, ha prózai szavakkal költőiségét akarnók kiemelni.

Legyen elég annyit mondani, hogy ezen induló díszére válik mesterének, mestere pedig megérdemli, hogy a zenészet jelenkori óriásának, Liszt Ferencnek barátságát bírja.”

A honvédszenekar valóságos missziót töltött be az ostromlott Komáromban. A Komáromi Lapok élénk figyelmet szentelt a zenekar működésének, és részletesen beszámol időnkénti fellépéseiről. Így részletesen közli a szigeti arénában sorra kerülő koncert programját:

„A II. hadtestnek Egresi Béni főnöksége alatti zenekara, sebesült honvédek javára következő zeneműveket adand elő Doppler Károly karnagy vezérlete mellett: I-ső szakasz: I. Kosuth-induló, szerző Müller F. II. Egyveleg Verdi „Ernani” című operájából, szerkeszté Doppler Károly. III. „Luise” francia négyes Strausztól. IV. „Búsul a lengyel” című lengyel népdal. V. „Csárdás” – Egresi Bénytől.

Az I-ső és II-ik szakasz között: Változatok fuvolára...előadja Doppler Ferenc.

II. szakasz: I. Klapka-induló, szerző Egresi Béni. II. Részlet Donizetti „Linda” című operájából. Szerkeszté Doppler Károly. III. „Martha” négyes Strausztól. IV. Egyveleg Verdi „Nabuco” című operájából. Szerkeszté Doppler Károly. V. „Hymnus” Erkel Ferentől.

Bemeneti díj: első hely 1 Frt, második hely 30 kr. p.”¹⁶

¹⁶ Szinyeyi József: i. m. 229–230. old.

Egressy Béni Komáromban a Tó utca 1303-as szám alatti házban lakott, a Klapka-indulót tehát – Egressy Ákos feljegyzése szerint – itt komponálta. Ezt a rendkívül értékes adatot Szinnyei József őrizte meg számunkra, amikor a nevezetes „Napló-jegyzetek”-ben így ír: „Hadseregi parancs 1849. szeptember 8. ...Gusztó 99. zászlóalj közhonvéd és Kovacsics, Kaczér bandájából Egressy főhadnagy úrnál, tó-utcában 1303. sz. alatti házban jelentsék magukat. Egyszersmind felszólítatnak a zászlóalj, hogy valamennyi zenét értő egyéneket szolgálattételre Egressy főhadnagy úrhoz rendes átadási jegyzékkel beosztatják.”¹⁷

És amikor elérkezett a végkifejlet, a gyászos kapituláció napja, ismét felcsendült a Klapka-induló. S hogy milyen lelkesítő és rohamra indító hatása volt az Egressy által szerzett indulónak, azt a szabadságharc krónikása, Gracza György, az alábbiakban kellően érzékelteti. 1849. október 3-án, a Dunaszigeten (a mai Erzsébet-sziget) felsorakozott a Württemberg-huszárezred, a zenekar a Klapka-indulót játszotta. Miközben Komárom hős védője, Klapka tábornak, utoljára szemlélte meg csapatait:

„Halk mozgás fut végig soraikon. Arczuk kipirul, szemeikben harczitűz csillog. Még a ló is hegyezi a fülét, s nyugtalanokdni kezd: »Merre az a Szűzmáriás lobogó? Rajta, rajta. Induljunk!« Csak inteni kellene, s keresztültörnének még a poklon is.

A zenekar elhallgat. Csönd lesz. Klapka végigmegy soraik előtt, aztán rövid szóval elbúcsúzik tőlük... Ezután megtörténik a lefegyverzés. Szívfacsaró látvány volt ez. Fájdalomtól megtörve borultak a huszárok lovaik nyakára – írja egy szemtanú, Szinnyei József – s a lovak mintha éreznék gazdáik fájdalmát búsan horgasztották le fejüket... Őszbecsavarodott huszárok mint gyermekek sírtak, nem tudván paripáiktól megválni...

Ott állott Klapka a parton, még egy utolsó búcsúszót mondván nekik.”¹⁸

Amint köztudott – Klapka jóvoltából – a fegyverletételi szerződés alapján, minden komáromi várvédő menlevelet kapott:¹⁹

Kísérő-level.

..... részére, ki inmen akadálytalanul visszatérhet szülőföldjére s mint a komáromi helyőrséghez tartozó, személye és vagyona biztonságát illetőleg, az annak nyújtott kedvezményekben részesül.

Komárom, 1849. október....

Bayersfeld,
cs. kir. tábori hadbiztos.

Így kerülhettek el sok ezren a vérpádot, a börtönt, a vádemelést. Ilyen menlevelet kapott Egressy Béni is, és így bántatlanul térhetett vissza a színházi életbe. Ezt igazolja unokaöccséhez, Egressy Ákoshoz írt, 1850. április 15-én keltezett levele:

„Az általános fegyverletét után Komáromban lévén, a sors kedvezett nekem, s még eddig a kapituláció pontjai szerint be nem soroztattam. A Nemzeti Színháznál régi fizetésembe vissza vétettem, miután három egész hónap igazolásomban tölt el.”²⁰

3. Mielőtt bemutatnánk Egressy Béni aránylag rövid életpályájának zárószakaszát, vesünk még egy rövid pillantást a Klapka-induló utóéletére. Egressy eredetileg szöveg nélkül és zongorára írta az indulót.

A már idézett Nagy Alpár mindezzel kapcsolatban a következőket publikálta: „Doppler Károly már ott, akkor Komáromban elvégezte zenekarra történő hangszerelését, és már 1849. őszén megjelent Pesten Wagner Józsefnél »Komáromi utóhangok Induló« külső címlappal. Ugyanennek »Egy névtelen induló« című új kiadására Rózsavölgyinél került sor 1857-ben.”²¹

A Klapka-induló mindaddig még csak szöveg nélkül hangzott fel. A szövegszerkesztés Thaly Kálmán érdeme. Az így most már teljessé vált Klapka-induló, Bognár Ignác kiadásában jelent meg 1861-ben Szabadság hajnala című verseskötetben, amit azonban betiltottak.²² A

¹⁷ Uo. 317. old.

¹⁸ Gracza György: Az 1848/49-iki magyar szabadságharc V. k. Bp., 1894. 802. old.

¹⁹ Uo. 804. old.

²⁰ Csorba Zoltán: i. m. 25. old.

²¹ Rügyek. i. h.

²² Uo.

színpadon való elhangzásról Thaly Kálmán az alábbi dokumentum alapján a következőket írja:²³

Komárom után, Egressy Béni életének fináléja következett. Sebesülése maradandó sántaságot okozott. E testi nyavalya mellé még tüdőbaj is érte. Azonban élete utolsó röpke másfél esztendeje sem telt el értelmetlenül. Hisz ebben az időszakban verseli meg Katona József drámáját, a Bánk bánt, amelynek eddig csak prózai változata volt.

Testi ereje fogyásával, halála közeledését érezve, kéziratait folyamatosan elajándékozta. A teljessé vált Bánk bán szövegtöredékét Erkelnek adja át. Erkel Ferencről az 1950-es években készült film szerint ez a következőként történt: A béna és betegeskedő Egressy magához kéri Erkel. Honvédtiszt egyenruhában fogadja, és egy iratcsomót nyújt át neki, mondván: „Én megverseltem a Bánk bánt, te pedig zenésítsd meg!” (Emlékezet alapján idézve.)

A Bánk bán című opera fénypontja a filozófiai tartalmú, de ugyanakkor szívet-lelket melegenítő Bánk-monológ, melyről Erkel egyik biográfusa méltatóan írja: „Bánk...áriaja... Hazám, hazám címmel ment át a köztudatba. Ez ária szövegében Egressy remekelt.”²⁴

*...Arany mezők, ezüst folyók,
Hős vértől ázottak, könnytől áradók...
Sajgó sebéit felejtí Bánk,
Zokog, de szolgálja népe szent javát.
Magyar hazám, megáldalak!
Szép érted élni, érted halni,
Te hős magyar hazám!*

Egyik legnagyobb történelmi nemzeti operánk 1213-ban játszódik Visegrádon a királyi palotában. II. Endre távollétében felesége, a merániai Gertrudis uralkodik, a magával hozott udvaroncokkal. A tartalmi és eszmei mondanivaló lényegében a magyarság harcát fejezi ki, a mindenkori idegen elnyomókkal szemben. Egressy Béni nyilván érezte testének erőtlenségét, tudva, hogy már képtelen a Bánk bán megzenésítésére. Ez a találkozás a két zeneszerző között 1851 elején történt.

Erkel elvégezte a rábízott feladatot és megzenésítette ezt a halhatatlan alkotást. A Bánk bán bemutatójára tíz évvel később, 1861. március 9-én került sor a Nemzeti Színházban. Idézet a már említett életrajzíró tollából: „Ilyen sikert még nem sokat látott Nemzeti Színházunk. Ha a bibliából akarnánk hasonlatot venni – »Saul legyőzött ezret, Dávid százezret« - Hunyadi legyőzött ezret, Bánk tízezret.

A szövegíró már 10 éve halott volt, az őt illető dicsőség is Erkel koszorúzta. Ünnepeztetése felért egy politikai tüntetéssel.”²⁵

Egressy Béni 1851. július 17-én halt meg Pesten. A Hölgyfutár című lapban, a halálhír így jelent meg: „Egressy Benő zeneköltő és a Nemzeti Színház tagja, életének harminchetedik évében elhunyt. Lakása Ósz és Sándor utca sarkán 1461 szám alatt. Zeneköltészetünk sajnós veszteséget szenved...”²⁶

Kortársa és harcostársa, Sükei Károly *Egressy Béni temetésére* című versben búcsúzott el tőle:

*...Szenteljetez majd nevennek
Egy áldó, meleg sóhaj,
Lelkem ennél itt a földön
Szebb emléket nem óhaj.*

(OSzK – Kézirattár)

Arcképét Barabás Miklós festette meg 1855-ben. Életéről Inocent Vince Ernő rádiójátékot írt, melyhez a zenét Egressy műveinek felhasználásával Vince Ottó szerezte.

Életének és művészetének szintézisét Ágoston István György foglalta össze. Írása egyúttal súlyos vád is a hivatalos és nem hivatalos médiák műsorpolitikája ellen: „Az a kor, amelyben

²³ Boross Vilmos: 1848–1849. Szabadságharcunk emléke. Bp., Laurencie Gyula kiadása, 1898.

²⁴ Gál Zsuzsa: i. m. 69. old.

²⁵ Uo. 76. old.

²⁶ Csorba Zoltán: i. m. 28. old.

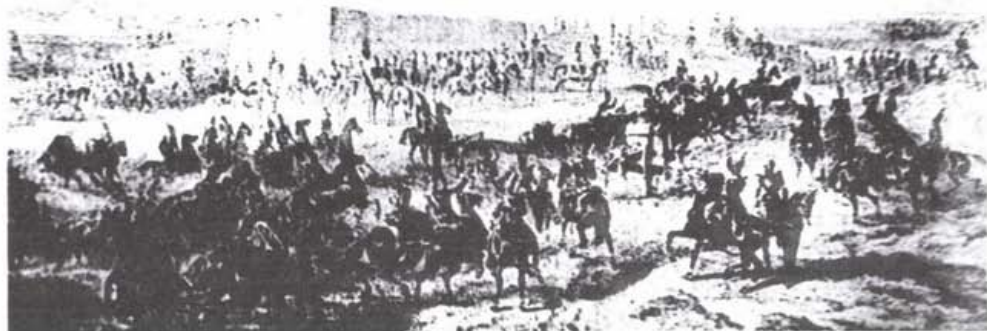
Egressy dallamai születtek a magyar történelem egyik legdicsőségesebb korszaka volt. Kár, hogy dallami kihaltak népünk ajkáról. Kár, hogy magyarságunknak azokat a szép virágait... a tömegkommunikációs eszközök tudatos műsorpolitikája kiirtotta a zenei műsorokból és ezzel együtt nemzetünk lelkéből, és helyette hazafias érzésektől távol álló, teljesen idegen és bárgyú szövegű dallamtalan dalokkal helyettesítette.”²⁷

Egressy Béni, a Szózat megzenésítője, a Klapka-induló zeneszerzője, a Báthory Mária, Hunyadi László és a Bánk bán nemzeti operáink szövegírójának sírja Budapesten, a Kerepesi temetőben domborodik. Sírkövén a következő epitáfium olvasható:

*Aki szeretteinek emlékében él, az nem halt meg,
csak távol van; halott csak az, kit elfelejtének.*

Szénássy Zoltán

Bibliográfia: *Baranyai József:* A komáromi magyar színészet története 1811–1941. Unio-Nyomda Komárom, 1941.; *Csorba Zoltán:* Egressy Béni. II. Rákóczi Ferenc Könyvtár Miskolc, 1974.; *Gál Zsuzsa:* Erkel Ferenc, Zeneműkiadó Bp., 1973.; *Gracza György:* Az 1848/49-iki magyar szabadságharc V. kötet. Lampel R. kiadása. Bp., 1894.; *Hamary Dániel:* Komáromi napok 1849-ben. Pest., 1869.; *Jókai Mór:* A mi lengyelünk. Szépirodalmi Kiadó Bp., 1961.; *Komáromi Lapok* 1849. július 11.–december 1.; *Rügyek:* Irodalmi Művészeti Lap Komárom, 2000. 1. sz.; *Szinnyei József:* Komárom 1848/49-ben. Aigner Lajos Bp., 1887.; *Szinnyei József:* Magyar írók élete és munkái 1914.; *Theológiai Szemle. A Magyarországi Egyházak Okumenikus Tanácsának folyóirata.* 2000. 3. sz.

Az ellenség megszállja a komáromi várat

²⁷ Theológiai Szemle: i. h.